85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том II

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том II

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ II

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение на проект №НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2069-2 (print)
ISBN 978-954-23-2070-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME II

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2069-2 (print)
ISBN 978-954-23-2070-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ II

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, ПЛАНИРАНЕ, МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА, БИЗНЕС ИНФОРМАТИКА

МЕЖДУНАРОДНАТА ПРОИЗВОДСТВЕНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ
В СЪВРЕМЕННИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕН БИЗНЕС
Проф. д.ик.н. Таня Горчева 7

INTEGRATION PROCESSES IN INTERNATIONAL BUSINESS: DIAGNOSIS
OF PREREQUISITES, PARAMETRIZATION AND SIMULATION
D. Sc. Econ., Professor, Illya Khadzhynov, D. Sc. Econ., Professor, Maryna Savchenko
Docent, PhD in Economics, Mariia Shkurat 16

ТЕРИТОРИАЛНИ ПРОПОРЦИИ, ДИСПРОПОРЦИИ… КОХЕЗИЯ?
(ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ)
Проф. д-р Веселин Бояджиев 25

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ЧОВЕШКИТЕ
РЕСУРСИ В КОНТЕКСТА НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19
Гл. ас. д-р Весела Петрова, Доц. д-р Боряна Трифонова,
Гл. ас. д-р Бориславa Гълъбова, **Проф. д-р Емил Димов** 34

ГРАДЪТ - ИКОНОМИЧЕСКИ КАТАЛИЗАТОР
ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНА
Проф. д-р Константин Калинков 43

ПОЛИТИКИ (НЕ)ОСНОВАНИ НА ДОКАЗАТЕЛСТВА
Проф. д-р Маргарита Богданова 51

КОНЦЕПТУАЛИЗИРАНЕ НА СИСТЕМНИ СТРАТЕГИЧЕСКИ ОБРАТИ
Проф. д-р Никола Янков 59

INSTITUTIONAL CHANGES IN THE PUBLIC ADMINISTRATION
OF AGRICULTURE TO INFLUENCE UKRAINIAN AGRO – EXPORTS
Assoc. Prof. Oksana Kiforenko, PhD 66

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ
КОМПЕТЕНЦИЙ БЕЛОРУССКИХ МЕНЕДЖЕРОВ
Доктор экономических наук, профессор Наталья Маковская 74

ПРОБЛЕМЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ
ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
Профессор, доктор экономических наук Вардан Бостанджян,
Кандидат экономических наук, д-р Армине Захарян, **Юлиана Акобян** 80

СЪВРЕМЕННИ МАРКЕТИНГОВИ АСПЕКТИ НА ПАЗАРА
НА ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ваня Григорова ……..…….. 91

РОЛЯТА НА ОРГАНИЗАЦИОННАТА КУЛТУРА
ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОРГАНИЗАЦИЯТА
Доц. д-р Корнелия Тодорова ……..……..…….…….. 100

УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
КАТО ФАКТОР НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ЕФЕКТИВНОСТТА
НА НОВА ПАРАДИГМА НА ИНДУСТРИАЛНОТО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Александър Александрович Сергеев …..……...…….……. 108

ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРОЦЕСИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Анатолий Асенов …...…….…..……. 116

ПРОФЕСИОНАЛНО ПРЕГРЯВАНЕ И МОБИНГ
В ДИГИТАЛНА РАБОТНА СРЕДА
Доц. д-р Венета Христова …….……..……. 124

БИЗНЕС МОДЕЛИ И ТЕНДЕНЦИИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Веселин Попов, Доц. д-р Петя Емилова ……..……. 132

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ИНФЛУЕНСЪР МАРКЕТИНАГА В БИЗНЕСА
Доц. д-р Виржиния Иванова …….……. 139

ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ
ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ С УСЛУГИ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Галина Захариева …….……. 147

ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ – КЛЮЧОВ ФАКТОР
ЗА ЕФЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОМЯНАТА
Доц. д-р Георги Кондев ……..…….……. 155

ВЛИЯНИЕ НА TQM И ВЪНШНИТЕ РИСКОВЕ
ВЪРХУ ПРОЦЕСИТЕ СВЪРЗАНИ С УПРАВЛЕНИЕ
НА ПРОМЯНАТА В ОРГАНИЗАЦИЯТА
Доц. д-р Георги Кондев, Докторант Ирена Михайлова …….……..……. 164

ЕКОИНОВАЦИИ И РЕСУРСНА ЕФЕКТИВНОСТ
Доц. д-р Дафина Донева …..……. 172

ЕТИКА И ЕТИЧНАТА ИНФРАСТРУКТУРА –
МОДЕЛИ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Докторант Изабела Йонкова …….……. 179

МОДЕЛИРАНЕ НА ЕКСПОРТНАТА ПАЗАРНА ОРИЕНТАЦИЯ
Доц. д-р Здравко Любенов ……..……. 187

ВЛИЯНИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19
ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ НАГЛАСИ И НАВИЦИТЕ
ПРИ ПОТРЕБЯВАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТИ
Доц. д-р Иван Марчевски, Ас. д-р Криста Нейкова ……..……. 191

РЕЦЕСИЯТА ПОРОДЕНА ОТ COVID-19 И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ
ЗА ПРОМЕНИ В БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Доц. д-р Людмил Несторов ……..……. 199

РЕКЛАМНИТЕ АГЕНЦИИ В КОМУНИКАЦИОННИЯ ПРОЦЕС
Доц. д-р Пенка Горанова ……...…….……. 210

ЕФЕКТЪТ НА РОЗЕНТАЛ – КОНТРОЛНИ И УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Доц. д-р Ирена Емилова ……...…….……. 218

ДИГИТАЛНАТА ЕКОСИСТЕМА – ТЕХНОЛОГИИ И БИЗНЕС МОДЕЛИ
Доц. д-р Петя Емилова, Доц. д-р Веселин Попов ……...……...……. 227

РАЗБИРАНЕ ЗА РОЛЯТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО
В ПОСТИГАНЕТО НА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Румяна Златева ……..……. 234

НАМАЛЯВАНЕ НА РАСТЕЖА И ДЕСТАБИЛИЗИРАЩИ
ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ
ГЛОБАЛНАТА ИКОНОМИКА
Доц. д-р Румяна Златева, Доц. д-р Али Балканли ……..……. 241

ТЕОРЕТИЧНИ И ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КОМУНИКАЦИОННАТА
ПОЛИТИКА НА ТЪРГОВСКАТА СТРУКТУРА
Доц. д-р Христина Михалева, Х. ас. д-р Светла Атанасова ……..……. 250

МЯСТО И СЪДЪРЖАНИЕ НА ПРОЦЕСА ЗА УПРАВЛЕНИЕ
НА ПРОЕКТИ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ОСТАНАЛИТЕ ПРОЦЕСИ
Доц. д-р Христо Сирашки ……..…… 259

УПРАВЛЕНИЕ НА ИНОВАЦИИТЕ В ИНДУСТРИАЛНОТО
ПРЕДПРИЯТИЕ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Гл. ас. д-р Бориславa Гълъбова ……..……..…… 266

ДИФУЗИЯТА НА ИНОВАЦИИ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Даниела Илиева ……..……...…. 276

АЛГОРИТЪМ ЗА ФИНАНСОВО УПРАВЛЕНИЕ
В ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНСТИТУЦИЯ
Гл. ас. д-р Деница Загорчева ……....…. 284

УПРАВЛЕНИЕ НА КАРИЕРАТА –
ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева ……....…. 292

УПРАВЛЕНИЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО В ОРГАНИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Елена Йорданова ……..…..… 298

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПЛАНИРАНЕТО
НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Елица Лазарова …….……..... 303

ГЛОБАЛНАТА ТЪРГОВИЯ С ВИСОКОТЕХНОЛОГИЧНИ
ПРОДУКТИ КАТО ДВИГАТЕЛ НА РАСТЕЖА
Гл. ас. д-р Ивайло Петров …….…..…. 312

ВЛИЯНИЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО
ВЪРХУ ЦИФРОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА ПРЕПОДАВАТЕЛИТЕ
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова …….……..… 320

СТРАТЕГИЧЕСКА КОРПОРАТИВНА ОТГОВОРНОСТ –
ОСОБЕНОСТИ И ЗНАЧЕНИЕ ЗА ОРГАНИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Милен Динков …… 328

МЕДИКО-ГЕОГРАФСКАТА КОХЕЗИЯ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Нели Веселинова …… 335

СЪСТОЯНИЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ИЗНОС В КОНТЕКСТА
НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОВИД-19
Гл. ас. д-р Недялко Несторов ……..…..…… 343

КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ
КАТО КОМПОНЕНТ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ –
ВЗАИМОВРЪЗКИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Станислава Стоянова …….……. 349

ИНТЕГРИРАНИТЕ ТЕРИТОРИАЛНИ ИНВЕСТИЦИИ КАТО ИНСТРУМЕНТ
ЗА ПОСТИГАНЕ НА КОНВЕРГЕНЦИЯ МЕЖДУ РЕГИОНИТЕ
Ас. д-р Мариела Стоянова …….……. 357

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ ПРИ КРИЗА - СЪВРЕМЕННИ
ИЗМЕРЕНИЯ И ВЪЗМОЖНИ БИЗНЕС РЕШЕНИЯ
Ас. д-р Надежда Стефанова ……..…. 363

РОЛЯ И ЗНАЧЕНИЕ НА РЕКЛАМНИЯ ПРОЦЕС В АГРОБИЗНЕСА
Ас. д-р Пламен Петров ……..……. 371

INTERNATIONAL ENTREPRENEURSHIP IN THE NEXT NORMAL:
CHALLENGES AND OPPORTUNITIES
Sen. lect. Margarita Mihaylova, PhD …….…….. 378

СИСТЕМИ ЗА ЕФЕКТИВНОСТ НА МАРКЕТИНГОВАТА
ДЕЙНОСТ В ДИГИТАЛНА СРЕДА
Д-р Ралица Янева …….…. 385

ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ НА МЪРЧАНДАЙЗИНГОВОТО ПРОДУКТОВО НИВО ПОСРЕДСТВОМ МАТРИЦАТА ARTHUR D. LITTLE – A. D. L.
Х. ас. д-р Светла Атанасова ……..... 393

THE IMPACT OF ELECTRONIC HUMAN RESOURCES MANAGEMENT PRACTICES ON ACHIEVING COMPETITIVE ENTREPRENEURSHIP FOR BUSINESS ORGANIZATIONS
Mohamed Mostafa Ali AlBaz, PhD, Lecturer,
Adham Said Ali Ibrahim, MSC, PhD Student ……..……..… 401

УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТНИ ЕКИПИ В МУЛТИПРОЕКТНА СРЕДА
Докторант Боян Врančев ……..…….. 409

ИНОВАЦИИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА „ЗЕЛЕНИ“ ПОЛИТИКИ В ХОТЕЛИЕРСТВОТО
Докторант Владо Божилов ……...……..……. 416

КОНФЛИКТИТЕ В ОРГАНИЗАЦИЯТА И УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Мария Велкова ……..… 425

ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЯТ ТУРИЗЪМ И БЪЛГАРСКАТА ПРОЕКЦИЯ
Проф. д-р Марияна Божинова ……..… 435

ИНДУСТРИАЛНА ПОЛИТИКА В ДЪРЖАВИ С РАЗВИВАЩИ СЕ ПАЗАРИ В КОНТЕКСТА НА ИНДУСТРИЯ 4.0
Проф. д.ик.н. Евгений Савелев, Проф. д.ик.н. Виталина Куриляк …….…….. 443

ОСОБЕНОСТИ НА ФОРМИРАНЕ НА МЕХАНИЗМА НА УПРАВЛЕНИЕ НА СОЦИАЛНО ОТГОВОРНИТЕ КОМПАНИИ ВЪВ ВЕРИГАТА НА ДОСТАВКИТЕ
Проф. д-р Анета Денева, Докторант Рустам Асланзаде ……..... 451

БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ КАТО АТРАКТИВНИ НИЪРШОРИНГ ДЕСТИНАЦИИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, Кармен Врančев ……... 457

ДИГИТАЛНАТА ИНФРАСТРУКТУРА – ИНСТРУМЕНТ НА УПРАВЛЕНСКОТО КОНСУЛТИРАНЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА СМАРТ ТУРИЗМА
Доц. д-р Николай Цонев, Докторант Данаил Алеков ……..…….. 464

ВЛИЯНИЕ НА КРИЗИСНИТЕ СЪБИТИЯ ВЪРХУ ТЪРГОВИЯТА НА ДРЕБНО
Доц. д-р Венцислав Перков ……. 472

ЗНАЧИМОСТ НА АГРАРНИЯ СЕКТОР ЗА НАЦИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА
Доц. д-р Виолета Блажева …….…….. 480

НОВИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ БИЗНЕС
В ДИГИТАЛНА СРЕДА
Доц. д-р Искра Пантелеева ……..….. 488

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19
Доц. д-р Любка Илиева ……..….. 497

ФОРМИРАНЕ НА СЕНЗОРНИ ИЗЖИВЯВАНИЯ В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ
ПАКЕТИ КАТО ФАКТОР ЗА ЗАВРЪЩАНЕ НА ТУРИСТИТЕ
В ДЕСТИНАЦИЯТА
Доц. д-р Мариана Янева, Д-р Ралица Георгиева ……..… 505

БИЗНЕС ИДЕНТИФИКАЦИЯ НА ПРОДУКТИТЕ ПО ЗДРАВЕН ТУРИЗЪМ
И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА РАЗВИТИЕТО ИМ В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ
РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Мариана Янева, Д-р Стилияна Басмаджиева ……. 513

СЪСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
В УСЛОВИЯ НА ТРАНСФОРМИРАЩА СЕ
КЪМ УСТОЙЧИВОСТ ИКОНОМИКА
Доц. д-р Марина Николова ……..…… 523

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА УСТОЙЧИВ КООПЕРАТИВЕН
МОДЕЛ В БЪЛГАРСКОТО СЕЛСКО СТОПАНСТВО
Доц. д-р Маруся Линкова ……..….. 532

ИЗИСКВАНИЯ ОСИГУРЯВАЩИ ЗДРАВОСЛОВНИ
И БЕЗОПАСНИ УСЛОВИЯ НА ТРУД В ЦЕХОВЕТЕ
ЗА КОНФЕКЦИОНИРАНЕ НА ОБУВНИ ИЗДЕЛИЯ
Доц. д-р Николай Карев ……..……. 539

ТЪРГОВИЯТА НА БЪЛГАРИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ –
АНАЛИЗИ И ТЕНДЕНЦИИ
Доц. д-р Петранка Мидова ……..…… 547

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОЦЕНКА НА ПАКЕТИ ОТ АКЦИИ
Доц. д-р Светослав Илийчовски ……..... 555

ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ТЕКСТИЛНАТА ИНДУСТРИЯ
В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов, Докторант Калин Петров Киряков …….. 564

ОМНИКАНАЛНАТА ИНТЕНЗИВНОСТ НА АСОРТИМЕНТНО ПРЕДЛАГАНЕ
КАТО ДЕТЕРМИНАНТА НА ПОТРЕБИТЕЛСКАТА УДОВЛЕТВОРЕНОСТ
Доц. д-р Симеонка Петрова …. ……...571

КООПЕРИРАНЕ И СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ ЗА УСТОЙЧИВ
РАСТЕЖ И ТЕХНОЛОГИЧНО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Славена Стоянова ……..…… 579

РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА И ПРОГРАМИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ
ТЕРИТОРИЯТА И ТУРИЗМА В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Тихомир Личев ……. 587

СОЦИАЛНАТА КОХЕЗИЯ – ХАРАКТЕРИСТИКИ
И ТЕОРЕТИЧНА РАМКА
Гл. ас. д-р Ваня Ганева ……..….. 595

КОРПОРАТИВНА СОЦИАЛНА БЕЗОТГОВОРНОСТ
Гл. ас. д-р Емил Николов …… 603

ЗАЕТИТЕ ЛИЦА В ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ –
СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова …… 611

ИНТЕЛИГЕНТНИ РЕШЕНИЯ ЗА ТЪРГОВИЯ НА ДРЕБНО –
ОБЛАЧНА БАЗИРАНА ТОЧКА НА ПРОДАЖБА
Гл. ас. д-р Иван Маринов …… 619

КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА - МОДЕЛ ЗА ПОВИШАВАНЕ
УСТОЙЧИВОСТТА НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева ……... 625

ДИНАМИКА В ЗАЕТОСТТА НА ЛЕГЛОВАТА БАЗА ПО БЪЛГАРСКОТО
ЧЕРНОМОРИЕ ЗА ПЕРИОДА 2019-2021г.
Гл. ас. д-р Любомира Тодорова……632

ПРИЛОЖЕНИЕ НА СКЛАДОВИТЕ СИСТЕМИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА
ТЪРГОВСКИТЕ ПРОЦЕСИ ПРИ ОМНИКАНАЛНИ ТЪРГОВЦИ
Гл. ас. д-р Марияна Кътева…….. 638

ХОТЕЛИЕРСТВОТО В БЪЛГАРИЯ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19
Гл. ас. д-р Павлин Павлов ……..……645

ПЛАНЪТ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И УСТОЙЧИВОСТ
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ – СМЯНА НА ПРИОРИТЕТИТЕ
В ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР
Гл. ас. д-р Петя Коралова-Ножарова, Гл. ас. д-р Щерьо Ножаров…….……651

МРЕЖОВИ ВЕРИГИ НА ДОСТАВКА В АГРОБИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Радка Ненова ……..…….…….659

ДИНАМИКА И РАЗВИТИЕ НА ПРОИЗВОДИТЕНОСТТА
НА ТРУДА В СЕКТОР УСЛУГИ
Гл. ас. д-р Силвия Господинова …….……...667

СЪЩНОСТНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева ……..……675

ФОТОВОЛТАИЧНИТЕ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТА
НА ЗЕЛЕНАТА СДЕЛКА
Гл. ас. д-р Явор Станев ……681

ТЕРИТОРИАЛНА КОНЦЕНТРАЦИЯ НА СЕКТОР НЕДВИЖИМА
СОБСТВЕНОСТ И ФАКТОРИТЕ, КОИТО МУ ВЛИЯЯТ
Гл. ас. д-р Яна Стоенчева ……..….. 686

ФАКТОРИ, ВЛИЯЕЩИ ВЪРХУ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИТЕ
НАМЕРЕНИЯ НА МЛАДИТЕ
Ас. д-р Ивайло Костов ……..695

НАЧИНИ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ДРЕБНИЯ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ
БИЗНЕС В СФЕРАТА НА ТУРИЗМА СЛЕД COVID-19
Ст. преп. Елка Узунова ……702

ПРОИЗВОДСТВО НА ВОДОРОД ЧРЕЗ ЯДРЕНИ ЦЕНТРАЛИ –
ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Д-р Борислав Боев ……...……..708

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ТРЪЖНИТЕ ПРОЦЕДУРИ В УПРАВЛЕНИЕТО
НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ЗЕМИ – АКЦЕНТИ И ПРОБЛЕМИ
Доктор Валери Велковски ……..…….716

ПРОГРАМАТА ЗА ПРОФИЛАКТИКАИ РЕХАБИЛИТАЦИЯ
НА НОИ КАТО ЧАСТ ОТ ДЪРЖАВНАТА ПОЛИТИКА
ЗА ЗДРАВЕН ТУРИЗЪМ
Доктор Кристина Георгиева ……..725

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ ПО КОХЕЗИОННАТА
ПОЛИТИКА ПРЕЗ XXI-ВЕК
Докторант Айтен Сабри …….. 733

ЗЕЛЕНАТА ИКОНОМИКА И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО
Докторант Александър Личев ……740

ПРИКЛЮЧЕНСКИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО НЕРАЗДЕЛНА
ЧАСТ ОТ СВЕТОВНИЯ ТУРИЗЪМ
Докторант Виктория Янакиева ……..748

НЕГАТИВНИ ПРОЯВЛЕНИЯ ОТ ПРИЛОЖЕНИЕТО
НА МЕДИЦИНСКИЯ ТУРИЗЪМ
Докторант Десислава Александрова ……..754

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ИЗИСКВАНИЯТА
ЗА СЕРИАЛИЗАЦИЯ НА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ ОТ СТРАНА НА ООП
Докторант Димитър Райчев ……761

РЕЦЕСИЯТА ПОРОДЕНА ОТ COVID-19 И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА ПРОМЕНИ В БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА

Доц. д-р Людмил Несторов[1]

Резюме: *Обект на разглеждане е рецесията в икономиката на България, породена от пандемията, свързана с COVID-19. Предмет са последиците и необходимостта от трансформация на българската икономика вследствие от рецесията. Целта е да се разгледат възможностите за развитие на българската икономика, съобразно новите икономически реалности в Европа и света, породени от пандемията. Тезата, която се защитава е, че рецесията, породена от С OVID-19, дава възможности за възстановяване на някои производства в българската икономика и развитието на нови, които могат да се превърнат в основа за дългосрочен икономически растеж.*

Ключови думи: *COVID-19, рецесия, трансформация на българската икономика, ЕС, глобализация, политика на nearshoring (ниършоринг) и привличане на чуждестранни инвестиции.*

JEL: E24, E32, E37, F4, D24

TRANSFORMATIONS IN THE BULGARIAN ECONOMY CAUSED BY COVID-19

Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, PhD

Abstract: *the subject of consideration is the recession in the economy of Bulgaria caused by the pandemic related to COVID-19. The subject is the consequences and the need for transformation of the Bulgarian economy as a result of the recession. The aim is to consider the consequences and opportunities for the development of the Bulgarian economy in accordance with the new economic realities in Europe and the world caused by the pandemic. The thesis that is defended is that the recession caused by COVID-19 provides opportunities for the recovery of some industries in the Bulgarian economy and the development of new ones that can become the basis for long-term economic growth.*

Key words: *recession, transformation of the Bulgarian economy, the policy of nearshoring and attracting foreign investment.*

JEL: E24, E32, E37, F4, D24

1. Въведение

Пандемията от COVID-19 показа, че световната икономика не е застрахована от подобни мащабни и неочаквани проблеми както днес, така и в бъдеще. За ограничаване на пандемията правителствата предприеха редица

[1] Е-мейл: l.nestorov@uni-svishtov.bg, катедра „Обща теория на икономиката“,. СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

мерки, по-важните от които бяха затваряне на определени транспортни коридори, забраната за пътуване както вътре, така и извън дадена страна, затваряне на училища и детски градини, ресторанти, хотели, театри, спортни и фитнес зали и др. Икономическите последици от тези мерки са намаляване на производството и заетостта и нарастване на безработицата. Налага се (необходимостта от подпомагане на засегнатите сектори в икономиката с пряко финансиране от правителството. Нарастват бюджетният дефицит, допълнително вземане на кредити от страна на държавата, отделните фирми и домакинствата за справяне с проблемите, породени от мерките за ограничаване на пандемията. Увеличава се рискът от невъзможност за изплащане на данъците, осигуровките и вноските по съответните кредити. По този начин развитието на пандемията от COVID-19 и необходимостта от вземане на необходимите мерки за нейното ограничаване водят неизбежно до рецесия в икономиката на всички страни, в т.ч. и на българската.

В този смисъл, **обект** на разглеждане в настоящия материал е рецесията в икономиката на България, породена от пандемията, свързана с COVID-19, а **предмет** са последиците от тази рецесия и необходимостта от трансформация на българската икономика вследствие от рецесията. **Целта** е да се разгледат възможностите за нейното развитие, съобразно новите икономически реалности в Европа и света, породени от пандемията. **Тезата**, която се защитава е, че рецесията, породена от COVID-19, дава възможности за възстановяване на някои производства в българската икономика и развитието на нови, които могат да се превърнат в основа за дългосрочен икономически растеж. Прави се изводът, че се налага трансформация на световната икономика, а в това число и на българската, която да отговори на новите икономически реалности.

Отделя се внимание на една от възможностите за трансформация в световната икономика, а именно чрез т.нар. **политика на nearshoring** (ниършоринг), **което означава преместване на производството от страни, разположени надалече от централата на дадена фирма в страни, по-близо до нея** (Арабаджиева, 2020). Целта е да се намали рискът от прекъсване на доставките, по време на пандемии, както на ресурси, така и на готова продукция. По този начин е възможно да се намалят транспортните разходи, и да се увеличи степента на контрол и оперативен мениджмънт върху производствените процеси, с оглед на промените в производството на съответната продукция по време на пандемия.

В хода на тези разсъждения е важно да се посочи, че България, като част от ЕС, може да стане привлекателна за нови инвестиции от големите европейски компании, които е възможно да изтеглят част от своето производство на стоки или услуги от страни в Азия, Африка, Южна Америка или други отдалечени части на света по-близо до тях. В този смисъл е необходимо ние, като страна със своята икономическа политика, да използваме своите предимства, от гледна точка на географско разположение и

ресурси за привличане на тези инвестиции. В този смисъл българското правителство трябва да инициира разработването на политика на nearshoring на равнище ЕС. Целта е големите европейски компании да разположат своето производство в страни близко до тях или в самите тях, като по този начин разкрият допълнително нови работни места. С такъв подход е възможно стимулирането на дългосрочен икономически растеж и повишаване жизненото равнище на населението в целия ЕС.

2. Последици за българската икономика в условият на рецесията, породена от пандемията COVID-19

Пандемията от COVID-19 както по света, така и у нас показа, че за да се ограничи заболеваемостта на населението и предизвиканите от това смъртни случаи, е необходимо да се провеждат редица мерки, свързани с движението на хора, стоки и ресурси, да се затварят, когато е наложително, цели сектори в икономиката и особено в сферата на услугите. Всичко това оказва своето силно влияние върху състоянието на икономиката, води до нейната дезорганизация и дестабилизация както в кратък, така и в дългосрочен период. Наложените противоепидемични мерки предизвикват намаляване на доставките на ресурси и производството на крайни продукти, нарастване на безработицата и инфлацията, т.е. до процес на рецесия, а в по-продължителен период и на икономическа криза. По тези причини пандемията от COVID-19 се оказва един от екзогенните фактори с най-голямо влияние за съвременния икономически растеж. Това налага необходимостта от анализ на нейното влияние върху икономиката, определяне на последиците от нея и предлагане на мерки не само за нейното ограничаване и преодоляване, но и виждания за нови перспективи в посока на трансформация както на отделните икономики, така и на световната като цяло, в резултат от това влияние (Кръстев, 2020).

Според приетите стандарти, една икономика навлиза в рецесия, когато в продължение на поне **три поредни тримесечия** е налице спад на БВП, инвестициите и търговските обороти, съчетано с нарастване на безработицата и инфлацията (*виж таблица 1*). От данните в таблица 1 личи, че именно от второто тримесечие на 2020 г., когато страната въведе първите много строги мерки за борба с коронавируса, до края на годината има спад в БВП средно с 6.9%, на заетостта с 4.8%, на оборота в търговията на дребно с 15.8%, на износа с 19.6%, на вноса с 12% и на инвестициите (изразени в бруто образуването на основен капитал на фирмите) с 8.7%. Всичко това ясно говори, че икономиката на страната се намира в рецесия. Последиците от тази рецесия се изразяват най-вече в нарастването на безработицата от 4.6% през първото тримесечие на 5.9% през второто и на 4.9% през третото, намаляване на промишленото производство с близо 7% и намаляване на разходите за труд близо три пъти от първото до третото

тримесечие на 2020 г.[2] Забелязва се, че през първото тримесечие на 2021 г., с изключение на повишаване на оборотите в търговията на дребно (със 17%), на бруто образуването на основен капитал (с 1%) и на вноса (с 1.9%), всички останали показатели свързани с ръста на БВП, безработицата, заетостта и износа на страната продължават да се влошават. **Това означава, че икономическата рецесия продължава, но със затихващи темпове през първото и второто тримесечие на 2021 г.** При положение, че не се появи нова и силна вълна на пандемията до края на 2021 г.е възможен дори и постепенно преход към икономически растеж. Прогнозите обаче са, че още в края на третото тримесечие (септември 2021 г.) и началото на четвъртото вече се появява началото на четвърта вълна на пандемията, което ще изисква нови ограничителни мерки спрямо икономиката. Това ще се отрази неблагоприятно на нейното състояние и бъдещо развитие, а негативните икономически и социални последици за населението ще продължат да се мултиплицират.

Таблица 1.Ключови показатели за България към 03.07.2021 г.
(при база същия период от предходната година, в %)

Показатели	I-во тримес. на 2020 г.	II-ро тримес. на 2020 г.	III-то тримес. на 2020 г.	IV-то тримес. на 2020 г.	I-во тримес. на 2021 г.
Темп на прираст БВП	2.3	-8.6	-5.2	-3.8	-1.8
Коефициент на безработица	4.6	5.9	4.8	5.2	6.3
Заети лица	-1.3	-5.8	-3.8	-3.0	-2.5
Оборот в търговията на дребно		-19.5	-12.1	-8.25	17.3
Износ на стоки и услуги	2.8	-18.4	-20.8	-11.2	-5.9
Внос на стоки и услуги	2.8	-19.7	-4.3	-0.8	1.9
Бруто образуване в основен капитал	-8.4	-10.9	-6.4	-7.4	1.0

Източник: (НСИ, Ключови показатели на България към 03.07.2021 г., https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/KeyInd2021-07_EQLH5AC.pdf

Икономиката на България е силно обвързана с тази на Европейския съюз (две трети от външнотърговския оборот на страната се осъществява със страните от ЕС). Рецесията в европейските икономики, породена от въвеждането на противоепидемичните мерки, е повлияла негативно върху нашия внос и износ от и за страните от ЕС. От данните в таблица 1 ясно личи резкият и силен спад както на износа със средно 19.6%, така и на вноса със средно 12%, след въвеждането на мерките за борба с коронавируса.

[2] Виж за повече информация: НСИ, Ключови показатели на България към 31.12.2020 г., https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/KeyInd2020-12_FGP8IKN.pdf

От това особено силно са засегнати малките и средните предприятия у нас (които по данни на НСИ за 2020 г. са 99.8%)[3], тъй като тяхното производство в голяма степен разчита на веригите за доставки на различни части и материални ресурси за производството на тяхната крайна продукция. Поради тази причина много от тях, които не разполагат с достатъчна ликвидност и избор на нови доставчици, може да изпаднат в състояние на неплатежоспособност и фалит.

Особено тежко се отразяват мерките за ограничаване на пандемията на заетите в сферата на **туристическия сектор**, който формира над десет процента от БВП на страната, Основният проблем тук е запазването на кадрите и осигуряване на заплатите за тях (дори и в рамките на мярката 60/40). Целият туристическо-развлекателен бизнес понася големи загуби вследствие отменени полети и резервации, анулирани пътувания и отмяна на събития.

Търговията също понася сериозни загуби в условията на рецесия, предизвикана от мерките за борба с пандемията. Намаляването на търговските обороти оказва негативно влияние върху крайните финансови резултати на търговските фирми и във взаимоотношенията им с търговските партньори поради неизпълнение на сключени вече сделки.

Трябва да се обърне сериозно внимание на неблагоприятното влияние на рецесията върху сектора на **информационните и комуникационните технологии (ИКТ)** и **аутсорсинг индустрията** в България. Там оборотите също намаляват, което води до намаляване на техните приходи и влошаване на финансовото им състояние. Не трябва да се забравя фактът, че в ИКТ сектора, както и в аутсорсинг индустрията, се получават едни от най-високите заплати в страната, което при развитието на рецесията води до тяхното намаляване, а то от своя страна, ще доведе до намаляване на съвкупното потребление на стоки и услуги.

Силно негативно влияние имат ограничителните мерки за пътуване върху **транспорта,** от гледна точка на това, че намаляват приходите от помалкия интензитет при градските и междуградските пътувания. Особено зле се отразяват мерките за борба с пандемията на авиацията и свързаните с нея международни пътувания.

При **свободните професии**, където са концентрирани редица бизнес, технически и друг вид услуги, т.е. адвокати, нотариуси, архитекти, проектанти, актьори, специалисти по козметични услуги, коафьори, фитнес инструктори, бизнес оценители и т.н., търпят също силно негативно влияние от борбата с пандемията. То се изразява в свиване обема на техните ангажименти и спад в потреблението на техните услуги.

[3] Виж за повече информация: НСИ, брой на предприятията: https://www.nsi.bg/bg/content/8212/.

За борба с негативното влияние на пандемията върху българската икономика, от страна на правителството на Република България бяха предприети и все още се предприемат, обновяват и усъвършенстват редица мерки[4]. По-важните от тях са: мерките за безвъзмездна подкрепа на бизнеса (по-известни от които са мярката 60:40, заетост за теб, мярката за запазване на заетостта в секторите „Транспорт“, „Туризъм“ и др.); мерките за преференциално кредитиране; мерките с инвестиционен характер и др., а също и мерките, насочени към оказване на помощ на семейства с деца, занимаващите се със свободни професии и др.

Въз основа на взетите мерки за борба с коронавируса и на по-слабия от очаквания икономически ефект на рецесията у нас и в Европа, спадът на БВП за страната през 2020 г., спрямо предходната е -4.2%[5].

3. Предимствата на България при провеждането на политиката на nearshoring и привличане на чуждестранни инвестиции

Предимствата на България при провеждането на политиката на nearshoring може да се търсят и намерят в различни посоки. Едно от тези предимства е, че страната има важно **геостратегическо** значение. Тя е естествената връзка между Европа, Азия и Африка. През нея минават важни транспортни коридори, които дават възможност за бързо преминаване на хора, стоки и ресурси по осите Север - Юг и Изток - Запад. По този начин базираните в България филиали на големите европейски и световни компании могат да намалят разходите по производството и доставката на важни продукти между посочените три континента.

България е част от ЕС и в много отношения в нея вече има изградени действащи европейски институции, съблюдаващи правилата за икономическо сътрудничество. Това е гаранция **за законовата уеднаквеност** по отношение действията на нашите с пазарните институции в ЕС, което е особено важно при политиката на nearshoring.

Важно предимство на страната при провеждане политиката на nearshoring е нейната **макроикономическа стабилност** и добрите финансови параметри, дори и след първата година от протичането на световната пандемия. За последните десет години макроикономическите показатели на страната са доказателство за казаното (*виж таблица 2*).

Данните в Таблица 2 показват наличието на макроикономическа стабилност в страната през периода 2010-2019 г.. На лице е непрекъснат ръст на БВП, който през 2019 г. е в размер на 118.669 млрд. лв. (по текущи цени) и достига вече 163.94% спрямо този от 1990 г. През последните десет години реалният БВП на страната е нараснал средно с 2.21% и варира

[4] Икономически мерки за борба с пандемията COVID-19, предприети от правителството на Република България, https://coronavirus.bg/bg/merki/ikonomicheski

[5] Данните са от НСИ https://www.nsi.bg/bg/content/2212/%, бвп-производствен-метод-национално-ниво.

между 0.4 и 3.8%. Ясно личи и намаляването на безработицата - от максимума, достигнат през 2013 г., в размер на 12.9% до 4.2% през 2019 г., което е с три пъти по-малко. От 2010 г. до 2013 година се отбелязва ниско равнище на инфлацията, която след това достига дори до отрицателни стойности. Наличието на дефлация не е добре за бизнеса, защото тя не позволява фирмите да максимизират своите приходи и покриват своите разходи.

Таблица 2.Макроикономически показатели за България през периода 2010-2019 г. (при база предходната година, в %)

Години	**2010**	**2013**	**2015**	**2017**	**2019**	**2020**
Темп на прираст на БВП	0.4	1,3	3,0	3.5	4.1	-4.2
Безработица (в %)	10,3	12,9	9,1	6.2	4.2	5.1
Средногодишна инфлация (в %)	3,0	0.4	-1,1	2.1	3.1	1.7
Бюджетен дефицит/излишък (в % от БВП)	-3.1	-0.5	-1.7	1.2	2.1	-3.4
Брутен държавен дълг (в % от БВП)	15.4	17.1	26.0	25.3	20.2	25.0

Източник: по данни на НСИ и изчисления на автора

https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/StatBook2021.pdf, темп на прираст на БВП, коефициент на заетост, на безработица и индекс на средногодишното инфлация;

https://www.nsi.bg/bg/content/11478/общ-държавен-дефицит-и-излишък.

Добрите показатели за финансовата стабилност на страната се изразяват в състоянието на **консолидирания държавен бюджет**[6], което през последните десет години непрекъснато се подобрява, като от -3.1% бюджетен дефицит през 2010 г. салдото по бюджета достига до 1.9% излишък през 2019 г. През 2019 г. от страните-членки на ЕС с по-добри резултати от България са само Дания и Люксембург, които имат по-голям бюджетен излишък, а средно за целия ЕС през 2020 г. е налице -0.8% бюджетен дефицит.

Брутният държавен дълг на страната[7] от 2010 до 2015 г. се увеличава от 15.4% на 26% от БВП (при положение, че за опасна максимална стойност, според изискванията на ЕС, е той да не надхвърля 60% от БВП), след което постепенно намалява, като достига през 2019 г. 20.4%, а през 2020 г. се увеличава на 25% от БВП[8]. Сред страните-членки на ЕС само Естония има по-малък брутен държавен дълг от 8.4%, а Литва е с 22%, при средно равнище на брутния държавен дълг за всички страни-членки на ЕС през 2020 г. от 77.6%.

Не трябва да се пропуска и фактът, че в страната от 2007 г. насам е прието **ниско данъчно облагане**, като ставките за облагане с ДДС и данък върху корпоративната печалба са 10%, което ги прави едни от най-ниските

[6] https://www.nsi.bg/bg/content/11478/ Общ държавен дефицит/излишък

[7] https://www.nsi.bg/bg/content/11476/ брутен държавен дълг.

[8] https://www.nsi.bg/bg/content/11476/ брутен-държавен-дългл

в страните от Европа и ЕС. Това също е предимство за България при провеждане на политиката на nearshoring както спрямо страните извън Европа, така и европейските страни.

Друго предимство на страната по провеждането на политиката на nearshoring (ниършоринг) и повишаване привличането на чужди инвестиции е, че България все още разполага с **образовани и квалифицирани кадри със сравнително по-ниско заплащане спрямо това в други страни от ЕС.**

Може да се отбележи, че България има още едно предимство спрямо страните от другите континенти при провеждане на политиката на ниършоринг и това е, че дава възможност **за намаляване на оперативните разходи** на големите европейски мултинационални фирми, което е резултат от все още по-ниските цени на ток, вода и газ.

Близостта на България до централите на големите европейски компании дава възможност **за пряк и навременен контрол** по осъществяване на основната производствена дейност и по-ниски разходи за командировка на ръководните кадри от централите към филиалите. По този начин оптимизацията на производството и печалбите може да се търси не само в по-ниските разходи за труд в страните от Централна и Източна Европа, в т.ч. и в България, а също и по отношение оптимизацията на контрола и организацията на количеството и качеството на производството, доставките на ресурси, иновациите и т.н.

Тук задължително трябва да се посочи и едно много важно **ограничително условие** относно провеждането на политиката на ниършоринг, а именно желанието и готовността на големите европейски транснационални компании да пренасочат своите филиали от други контитенти към Европа и тяхната преценка за размера на разходите по това пренасочване. В този смисъл е необходимо българското правителство (което и да е то), да набележи конкретни предложения пред Европейската комисия за провеждането на такъв тип политика, като търси и съдействието на други страни от Централна и Източна Европа за нейното по-скорошно провеждане.

В контекста на разглежданите дотук предимства на България по отношение политиката на ниършоринг, може да се посочат и някои **слабости**, които трябва да се ограничат или преодолеят. На преден план от тези слабости е все още ниската производителност на труда, високата енерго- и материалоемкост на произвежданата у нас продукция, което показва необходимостта от инвестиции в съвременна техника, оборудване, технологии и инвестиции в човешкия капитал (образование и преквалификация). Освен това, все още е голяма бюрокрацията по отношение на бизнеса както на национално, така и на местно равнище. Това налага необходимостта от въвеждане на електронна система за обслужване на бизнеса както на национално, така и на местно равнище. Съществуват проблеми, свързани с работата на съдебната система, както и все още високото равнище на корup-

цията в тях. За разрешаването на тези проблеми е необходимо да се вземат мерки за подобряване работата на посочените органи, предприемане на законодателна инициатива за усъвършенстване на нормативните документи и най-вече на строг контрол върху дейността на споменатите институции и оптимизиране на тяхната работа, свързана с посочените по-горе проблеми.

3. Перспективи за трансформация и развитие на българската икономика в условията на новите икономически реалности, предизвикани от пандемията COVID-19

Разразилата се пандемия от COVID-19 рано или по-късно ще придобие ендемичен характер. За целта се вземат необходимите мерки както за ограничаване на нейното разпространение, така и за нейното неутрализиране чрез разработване и използване на новите ваксини, а в бъдеще вероятно и разработване и производство на нови лекарства. Доказателство за казаното са предходни пандемии и епидемии, появили се в света, срещу които са намерени необходимите средства и те са преодолени.

Пандемията от COVID-19, за пореден път, ни дава урок за икономическо поведение. От нас се иска да реагираме адекватно на ситуацията и да предприемем необходимите мерки за коригиране на нашето икономическо поведение както в кратък, така и в дългосрочен период. Една от мерките, които могат да помогнат в тази посока, е споменатата вече по-горе в изложението политика на ниършоринг или, казано по-ясно, **политика за съкращаване на пътя на доставките от ресурси и на крайни продукти чрез преместване на бизнес операциите в страни, по-близо до централите на големите транснационални компании**, които произвеждат над 60 на сто от световната продукция.

Пандемията доказа, че подобни проблеми, свързани с производството и доставката на основни за прехраната и здравеопазването на населението продукти, могат да се появят и в бъдеще. Затова е необходимо сега да се предприемат мерки за избягване или поне ограничаване на тези проблеми в бъдеще. В същото време продължава да стои основният въпрос, който трябва да решаваме като национална политика и стратегия, а именно как България може и трябва да преструктурира своята икономика така, че да заеме по-добро място в международното разделение на труда, т.е. в условията на съществуващата глобализация на икономиката. Страната все още няма стратегически план и консенсус по отношение на такъв план, което да преосмисли и насочи в тази посока развитието на нашата икономика.

Конкретни предложения за усъвършенстване на бъдещата икономическа политика на България, в контекста на проекта на плана за възстановяване и развитие на страната през периода 2021-2027 г., въз основа на плана, предложен за възстановяване и развитие на ЕС, може да се търси в следните направления: инвестиции в образование, квалификация и преква-

лификация, езиково огрaмотяване, подготовка на специалисти в областта на инженерните науки, развиване на професионалното средно образование с пряка насоченост към определени отрасли; въвеждане на договори за студентите държавна поръчка за работа на определени места в определени области на страната и за определен срок; производство на детайли за автомобилната промишленост, на електро автомобили и велосипеди, на хладилна техника, фармацевтика; отделяне на средства за диверсификация в производството на нашите фирми в посока на това, което е необходимо за европейския пазар и европейските фирми; инвестиции в нови разработки на научни колективи от БАН и отделните университети с пряко практическо приложение и осигуряване на средства за тяхното въвеждане в практиката; разработване и прилагане на план за сближаване на икономическото развитие на отделните райони в страната, въз основа на техните естествени ресурси и създадената през годините материална база; промяна във фискалната политика чрез промяна в разпределението на държавните разходи в полза на инвестициите в държавни предприятия; влизане на страната в еврозоната и в Шенгенската зона; да се осигури догонващо развитие на страната, поне до средните за ЕС стойности в производителността на труда и доходите през следващите 10 години.

Нашата теза е: колкото е възможно повече средства да се предоставят от плана за възстановяване и устойчиво развитие на български фирми, които въз основа на разработени проекти, може да заявят реални възможности за производството на крайни стоки и услуги вътре в страната, за да се създаде повече добавена стойност, което е гаранция за по-висок икономически растеж и по-високо жизнено равнище на населението.

(Арабаджиева, 2020)**В заключение може да се каже, че п**андемията от COVID-19 принуди правителствата да избират **между ограничаването и разпространението на пандемията, с цената на блокиране на икономиката или заплащането на най-високата цена – човешкия живот**. Преодоляването на проблемите, възникнали в резултат на пандемията и перспективите за развитието на българската икономика трябва да се търсят в стимулиране на производството на крайни продукти, стоки и услуги, стимулиране на инвестициите в нови технологии и оборудване, инвестициите в човешки капитал – образование и преквалификация. В основата на тези процеси може и трябва да се използват възможностите на политиката на ниършоринг.

Използвани източници

Актуализирана средносрочна бюджетна прогноза за периода 2021–2023 г. (н.д.). Извлечено от http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1344

Арабаджиева, А. (02 05 2020 г.). Ще стане ли България новият Шанхай? *В-к „24 часа“*, стр. 17-19.

Брутен държавен дълг. (н.д.). Извлечено от https://www.nsi.bg/bg/content/11476/

Доклад на Министерството на икономиката на Република България. (н.д.). Извлечено от https://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/macrobuletin/bg_macro_bulletin_12-2020.pdf

Доклад на Световната банка относно последиците от Ковид-19. (н.д.). Извлечено от https://www.worldbank.org/bg/news/press-release/2020/06/08/covid-19-to-plunge-global-economy-into-worst-recession-since-world-war-ii

Дългосрочният бюджет на ЕС и пакетът за възстановяване. (2020). Извлечено от https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/the-eu-budget/long-term-eu-budget-2021-2027/

Кръстев, И. (2020). Седемте последици от павдемията COVID-19. България.

Национален план за възстановяване и устойчивост, Правна рамка, с. 2. (н.д.). Извлечено от https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2020/11/11/pvu_ramka_proekti_10_11_2020_v1.pdf

НСИ, Ключови показатели на България към 31.12.2020 г. (н.д.). Извлечено от https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/KeyInd2020-12_FGP8IKN.pdf

Общ държавен дефицит/излишък . (н.д.). Извлечено от https://www.nsi.bg/bg/content/11478/

План за възстановяването на Европа от COVID-19. (2020). Извлечено от https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/coronavirus/covid-19-economy/

План за възстановяването на Европа от пандемията COVID-19. (2020). Извлечено от https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_bg

Проект на план за възстановяване и устойчивост на Република България - октомври 2020 г. (2020). Извлечено от http://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=5572